

שאלה 1

א' 1.

כמו אחרים מבין הפילוסופים הפרה-סוקרטיים (למשל, אנאקסימנדר), גם הרקליטוס חשב שלקיומו של היקום אין נקודת התחלה אשר בה נוצר יש מאין, אלא היקום התקיים מאז ומעולם. לכן, בחשיבתו הפילוסופית, הוא לא חיפש את מקור הדברים אלא התרכז בניסיון להבין את המציאות כפי שהיא וכן בהבנת עצמו.

בניגוד לאנאקסימנדר אשר האמין בקיומו של חומר מקורי, או בסיסי, אשר ממנו התפתחו הדברים כפי שאנחנו מכירים אותם, הרקליטוס לא האמין בקיומה של מהות, או חומר בסיסי אשר יש לו קיום מתמשך מעבר לשינויים. לדעת הרקליטוס, במקום מהות בעלת קיום מתמשך, מה שיש זה תהליך מתמשך אשר אף אחד מהחומרים, או המהויות המשתתפים בו איננו מתקיים באופן קבוע או נצחי. במילים אחרות, הכול הוא מהומה ומריבה או, ע"פ ניסוחו של הרקליטוס, "הכול מתהווה ע"פ המאבק". ע"פ רעיון זה, שהוא הרעיון המרכזי הראשון במחשבתו של הרקליטוס, הדברים נמצאים במצב של השתנות מתמדת והמציאות היא שדה קרב של הפכים הנלחמים זה בזה.

הרעיון המרכזי השני במחשבתו של הרקליטוס הוא שההפכים אשר נראה שהם נמצאים במאבק זה עם זה הם בעצם זהים זה לזה באופן מסוים או, במילים אחרות, "כל הדברים הם אחד". ניתן לומר שהרעיון השני קשור באופן מסוים לרעיון הראשון, וזאת בצורה הבאה:

מאחר וע"פ הרעיון הראשון אין ישויות, או מהויות בעלות קיום מתמשך, אלא עולם התופעות נמצא בתנועה ובשינוי מתמידים, הרי שניתן לומר שאין מהויות, או ישויות, הקיימות מאחורי הניגודים של עולם התופעות. בראיה פשטנית, הניגודים הם תכונות של ישויות בעלות קיום מתמשך ויציב. אבל העיקרון הראשון מלמד אותנו שאין סיבה להאמין בקיומן של ישויות כאלו.

א' 2.

דוגמא טובה, מתוך כתביו של הרקליטוס, להמחשת הרעיון לגבי אי-קיומן של מהויות, או ישויות, בעלות קיום מתמשך היא התופעה של אש בוערת במדורה (גוטליב, פרק 3, עמ' 68-69). המדורה עצמה עשויה מפיסות עץ, קש, נייר, עלים וכו' והיא בוערת כל עוד מוסיפים לה חומרי בעירה מסוג זה. ניתן לומר בביטחון שהאש אינה זהה במהותה לחומרים ולעצמים הבוערים בה. זאת מן הסיבה הפשוטה שכאשר חומרי הבעירה בוערים הם מתכלים וכדי להמשיך ולקיים את האש יש להזין אותה בחומרי בעירה חדשים. האש היא אותה אש. אבל החומרים הבוערים בה מתחדשים כל כמה זמן. כלומר, אין ישות בעלת קיום מתמשך אשר היא מהותה של האש הבוערת במדורה. כל עוד המדורה בוערת, ניתן לדבר על המשכיות

של תהליך (תהליך הבעירה), אבל לא ניתן לדבר על המשכיות, או קיום מתמשך, של עצמים או ישויות אשר ניתן לומר עליהם שהם זהים במהותם לאש הבושרת או למדורה. במילים אחרות, האש של היום והאש של אתמול היא לא אותה אש, למרות שבעיני המתבונן המדורה היא אותה מדורה.

הדוגמאות לרעיון השני של הרקליטוס, לגבי אחדותם של ההפכים, הן רבות, בחלקן פשוטות יותר ובחלקן פחות (גוטליב פרק 3, עמ' 70-71). דוגמא פשוטה לרעיון זה היא הדוגמא של דרך שאם הולכים בה בכיוון אחד היא עלייה ואם הולכים בכיוון הנגדי הרי שזאת ירידה. הדרך למעלה והדרך למטה היא אותה דרך. באופן כללי יותר, דברים המנוגדים זה לזה תלויים במהותם זה בזה ומבחינה זו אין להם קיום עצמאי אלא הם קשורים זה בזה כמהות אחת. למשל, מצב בריאותי מסוים נתפס כמחלה רק אם קיים מצב בריאותי אחר שאינו מחלה, כלומר, מצב של בריאות תקינה. אותה הבנה תופסת גם לגבי ניגודים אחרים, כמו רעב ושובע, עייפות ומנוחה, חיים ומוות וכו'.

ב'

דוגמא משלי לרעיון הראשון, אשר דומה במידה מסוימת לדוגמא של האש, היא זו של הגוף החי, כמו, למשל, הגוף של אדם מסוים. הגוף עשוי מתאים חיים שבמשך הזמן מתים ובמקומם נוצרים תאים חדשים. לאורך זמן, החומר שממנו עשוי הגוף החי, ושממנו עשויים התאים, מתחלף. למרות זאת, באופן פרדוקסאלי, זהותו של האדם נשארת קבועה. דוגמא לרעיון השני היא הניגוד בין סוף להתחלה. נקודה מסוימת במרחב, או בזמן, יכולה (בו-זמנית) להיות ההתחלה של משהו, אבל גם סוף של משהו.

שאלה 2

א' - הדומה בין אמפדוקלס לקודמיו:

אמפדוקלס קיבל את הנחתו של פרמנידס שהעולם הקיים הוא נצחי. כלומר, אין נקודת התחלה שבה נוצרו, או נבראו, הדברים (או העולם) וגם אין נקודת זמן, או תהליך מתמשך, שבו העולם מתכלה והופך לבלתי קיים. השקפה זו לגבי נצחיות העולם הקיים ("היש") משותפת גם להרקליטוס, כפי שצינו בתשובתנו לשאלה הראשונה. מהשקפה זו לא משתמעת הכחשה של העובדה המוכרת שדברים שקיימים במציאות חדלים, או יכולים לחדול מלהתקיים. דברים, כמו, למשל, יצורים חיים, נולדים לתוך המציאות המוכרת ולאחר פרק זמן מסוים חדלים מלהתקיים. לידה ומוות הם חלק ממציאות שאיננה ניתנת להכחשה. אבל אמפדוקלס "מסכים" לדבר על לידה ומוות מתוך הסתמכות על ההבנה שלידה, או היווצרות, היא דבר שמתרחש בהשתתפות של מרכיבים שהיו קיימים קודם לכן כחלק מן המציאות הכוללת.